

Cherkashyn O. V.,
Chief specialist of Department
of communications with mass media
and public relations work of
The main Department of the state service
of Ukraine of emergency situations
in the Luhansk region

Черкашин О. В. ,
головний фахівець відділу
зв'язків із засобами масової інформації
та роботи з громадськістю
Головного управління
Державної служби України
з надзвичайних ситуацій
у Луганській області

**THE ESTIMATION OF INDEXES OF EFFICIENCY OF FORMATION OF
PRIMARY SCHOOL PUPILS KNOWLEDGE ABOUT FIRE SAFETY
ОЦІНКА ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ
У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗНАНЬ ПРО ПОЖЕЖНУ БЕЗПЕКУ
ABSTRACT**

In modern school for the formation of fire-fighting skills various forms and methods of work are used, the chief among them are lectures, discussion, display visual AIDS during lessons on the basics of health and others. However, unfortunately, despite the range of theoretical material on fire safety, I work with younger students, the practical implementation of the resulting fire and skills in educational extra-curricular activities; we have a rather unfortunate statistical picture of the death and injuries of children in fires. Consequently the process of formation of fire-fighting skills at pupils of elementary grades needs to be improved. The article

selected criteria and proposed indicators of their effectiveness on the formation of primary school pupils knowledge about fire safety, carried out their diagnosis, on the basis of which the estimation of the current state of the fire of knowledge among pupils of primary school age and identify ways to improve their level.

Keywords: fire safety; level of knowledge; indicators; criteria; diagnosis; children of primary school age.

АНОТАЦІЯ

У сучасній школі для формування протипожежних вмінь і навичок використовуються різноманітні форми й методи роботи, основними серед яких є лекція, бесіда, показ наочного матеріалу під час уроків з основ здоров'я та ін. Однак, на жаль, не дивлячись на спектр теоретичного матеріалу з пожежної безпеки, з яким працюють молодші школярі, практичну реалізацію здобутих протипожежних вмінь і навичок у виховній позакласній роботі, ми маємо доволі сумну статистичну картину щодо загибелі й травмування дітей на пожежах. Відтак процес формування протипожежних вмінь і навичок в учнів молодших класів потребує значного вдосконалення. В статті підібрані критерії та запропоновані показники їх ефективності з формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку, проведена їх діагностика, на основі чого надана оцінка сучасного стану протипожежних знань у школярів молодшого шкільного віку та визначені шляхи підвищення їх рівня.

Ключові слова: пожежна безпека; рівень знань; показники; критерії; діагностика; діти молодшого шкільного віку.

Постановка проблеми. За статистикою, за останні п'ять років в Україні виникло 272411 пожеж, на яких загинуло 16756 людей, у тому числі 484 дитини; отримали травми 8396 людей, з них 722 дитини; було врятовано 19157 людей, у тому числі 1499 дітей [5]. Найбільша кількість пожеж та загиблих на них людей (у тому числі й дітей) спостерігається в житлових будинках. Поміж усіх причин більше 80 % пожеж виникає внаслідок впливу соціального фактору

(необережне поводження з вогнем, паління, експлуатація електроприладів, пічного опалення та пустощі дітей з вогнем). Статистичні дані та проведений аналіз причин виникнення пожеж і їх трагічних наслідків свідчать про низьку підготовленість дітей віком від 5 до 10 років до дій у разі виникнення пожеж, що виражається незнаннями елементарних правил вимог пожежної безпеки. Така сумна картина говорить про необхідність вжиття невідкладних заходів по вдосконаленню системи виховної роботи з дітьми у сфері пожежної безпеки з метою реальних позитивних зрушень у підвищенні ефективності пожежної культури в сучасних умовах, що, своєю чергою, сприятиме досягненню передового світового рівня захисту дітей від пожеж.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуалізована нами тема порушувалася в низці досліджень українських і зарубіжних науковців. Зокрема, питанню навчання основам пожежної безпеки молодших школярів присвячена розвідка І. Гуріненко [3]. Проблема формування у молодших школярів компетенцій безпеки життєдіяльності, в тому числі і пожежної безпеки, стала предметом наукового дослідження О. Ващенко [2]. Навчання пожежній безпеці в процесі вивчення основ здоров'я учнями початкової школи розглянуто у праці М. Удовенко [7]. Проблему формування знань про пожежну безпеку школярів як глобальну проблему безпеки життєдіяльності людини розглядають В. Березуцький, А. Рихнов [1], Ю. Респін, Р. Шабунін [6], В. Дивак [4] та ін. Разом із тим, серед наукових досліджень у галузі навчання дітей пожежній безпеці ще недостатньо робіт, де б комплексно розглядалися всі її аспекти для формування у молодших школярів протипожежних знань умінь та навичок з самозахисту свого життя у разі виникнення пожежної небезпеки. Тож сьогодні ця проблематика вимагає від фахівців прийняття невідкладних заходів щодо удосконалення виховної роботи з молодшими школярами з напрямку пожежної безпеки.

Метою цієї статті є визначення критеріїв та переліку найбільш ефективних показників з формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку,

діагностика та виявлення рівня знань, умінь та навичок у молодших школярів про пожежну безпеку, а також оцінка їх сучасного стану.

Виклад основного матеріалу.

Нашим науковим пошуком є діагностика формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку, індикатором ефективності якої є рівень їх готовності до самозахисту при виникненні пожежної небезпеки. Відповідно до концептуальних основ нашого дослідження, головними показниками забезпечення пожежної безпеки дитини є засвоєння нею певних знань, умінь та навичок як фундаментальних основ готовності до самозахисту. Ми вважаємо, що саме готовність дитини до самостійного прийняття рішень на основі найпростіших дій – це передумова успішної реалізації самозахисту життя від пожежної небезпеки. Виходячи з цього, готовність молодшого школяра до самозахисту є багатограним поняттям, що виражається через придбання певних знань, умінь та навичок для самостійного прийняття рішень. Отже, ми пропонуємо діагностувати готовність молодшого школяра до прийняття самостійного рішення під час виникнення пожежної небезпеки з метою виявлення їх знань, умінь та навичок з основ пожежної безпеки. На нашу думку, визначальними критеріями у цьому напрямку стануть: когнітивний, емоційно-ціннісний та практично-діяльнісний. Для подальшого розвитку нашої наукової концепції розглянемо сутність цих критеріїв.

Виокремлення **когнітивного критерію** зумовлено тим, що саме він надає можливості визначити ступінь засвоєння учнями теоретичних знань у сфері пожежної безпеки. Саме когнітивний критерій, на нашу думку, є одним із важливих в структурі пізнавальної активності та формування протипожежних знань в цілому. Тож, визначаючи даний критерій, ми побачимо рівень набуття знань молодшого школяра про пожежну безпеку з питань, що базуються на сформованості особистісних якостей, уявлень та знань: що таке безпечний та небезпечний вогонь; що собою представляють загорання та пожежа, яку користь та небезпеку вони несуть для життя; основні причини виникнення загорання та пожежі, їх можливі наслідки; основні правила запобігання пожежі;

порядок доповіді про пожежу в Службу порятунку та основні її складники; поняття пожежно-рятувальна Служба; порядок дій у разі виникнення загорання або пожежі; як вийти із задимленого приміщення; як загасити одяг, який загорівся; що таке евакуації та основні її шляхи.

Важливість діагностування за **емоційно-ціннісним критерієм** передбачає виявлення у молодших школярів цікавості до розуміння значення забезпечення пожежної безпеки, інтерес до рятувальної справи, інтерес до соціально-значимої діяльності з формування безпечного пожежного життєвого простору. Прагнення до вивчення тематичного змісту з питань пожежної безпеки та залучення до участі в заходах, присвячених пожежній безпеці. Відповідальність за свої вчинки з прийняття рішень щодо правильних дій при пожежній небезпеці, а також емоційна стійкість та поведінка.

Практично-діяльнісний критерій є обґрунтованим в рамках нашого дослідження, оскільки його сутність передбачає практичну перевірку наявності у дітей навичок, які відіграють важливу роль у забезпеченні протипожежного захисту та є основою пожежної безпеки. Даний критерій дозволить розкрити рівень практичних навичок у дітей з пожежної безпеки, які характеризуються, на наш погляд, як уміння правильно оцінити обстановку, вибору безпечного алгоритму практичних дій для самозахисту й рятування, правильність прийняття самостійних рішень.

Таким чином, діагностика за трьома визначеними нами критеріями дасть змогу в цілому виявити у дітей рівень знань про пожежну безпеку. Враховуючи вікові особливості дітей, основним методом перевірки гіпотези, ми вважаємо, є педагогічний експеримент як метод комплексного дослідження у вигляді бесіди, діагностичного тестового опитування, авторської флеш-гри у вигляді тесту на комп'ютері та практичних відпрацювань пожежонебезпечних ситуацій у вигляді ігор. Опитування та завдання склалися з питань відповідно до завдань навчальної програми з Основ здоров'я для учнів молодших класів. Для виявлення рівнів когнітивного критерію та емоційно-ціннісного ми виділяємо бесіду, тестове опитування, авторську флеш-гру та практичні відпрацювання.

Для виявлення рівнів практично-діяльнісного критерія характерними будуть практичні відпрацювання пожежонебезпечних ситуацій у вигляді ігор.

Отже, спираючись на розуміння формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку, ми визначили критеріальну основу діагностики у дітей знань, умінь та навичок з пожежної безпеки. Також, дотримуючись традиційних підходів до створення критеріальної основи, визначимо **рівні показників** по кожному із сформульованих критеріїв: *високий, середній, низький*. Більш докладно кожен із критеріїв наведено у таблиці 1.

Таблиця 1

Показники ефективності формування у молодших школярів знань про пожежну безпеку

Критерії	Рівні	Показники
Когнітивний	Високий	наявність у молодших школярів знань про пожежну безпеку
	Середній	наявність незбалансованої системи у молодших школярів знань про пожежну безпеку, що потребує вдосконалення
	Низький	відсутність у дітей молодших школярів про пожежну безпеку

Емоційно-ціннісний	Високий	<ol style="list-style-type: none"> 1) висока мотивація до набуття знань про пожежну безпеку; 2) наявність внутрішнього комфорту при спілкуванні з оточуючими, орієнтація на досягнення успіхів у вивченні пожежної безпеки; 3) розвиненість особистісних характеристик самоактуалізації, що передбачають активної участі у виховних заходах з питань пожежної безпеки, тренінгах, практичних відпрацюваннях пожежонебезпечних ситуацій; прагнення до вирішення проблем пожежонебезпечних ситуацій; 4) сформованість та розуміння ціннісних орієнтацій пожежної безпеки – запобігання виникненню пожежі, порятунк життя, допомога іншим людям; 5) наявність сформованих умінь та знань у сфері пожежної безпеки для здійснення обґрунтованого «професійного» вибору практичних дій під час виникнення пожежної небезпеки
--------------------	---------	--

	Середній	<ol style="list-style-type: none"> 1) фрагментарна мотивація до набуття знань про пожежну безпеку; 2) при спілкуванні з оточуючими проявляють дискомфорт, що виражається у вислові правильних думок з пожежної безпеки, орієнтація на досягнення успіхів у вивченні пожежної безпеки є нестійкою; 3) несистематична розвиненість особистісних характеристик самоактуалізації, що передбачають активної участі у виховних заходах з питань пожежної безпеки, тренінгах, практичних відпрацюваннях пожежонебезпечних ситуацій; прагнення до вирішення проблем пожежонебезпечних ситуацій не є збалансованою; 4) незбалансована сформованість та розуміння ціннісних орієнтацій пожежної безпеки – запобігання виникненню пожежі, порятунок життя, допомога іншим людям; 5) сформовані уміння та знання у сфері пожежної безпеки для здійснення обґрунтованого «професійного» вибору практичних дій під час виникнення пожежної небезпеки потребують вдосконалення.
--	----------	---

	Низький	<ol style="list-style-type: none"> 1) відсутність мотивації до набуття знань про пожежну безпеку; 2) виражають небажання спілкуватися з оточуючими на тему пожежної безпеки, орієнтація на досягнення успіхів у вивченні пожежної безпеки виражається в нецікавості; 3) нерозвиненість особистісних характеристик самоактуалізації, що передбачають активної участі у виховних заходах з питань пожежної безпеки, тренінгах, практичних відпрацюваннях пожежонебезпечних ситуацій; відсутність активного прагнення до вирішення проблем пожежонебезпечних ситуацій; 4) відсутність розуміння ціннісних орієнтацій пожежної безпеки – запобігання виникненню пожежі, порятунок життя, допомога іншим людям; 5) відсутність умінь та знань у сфері пожежної безпеки, що унеможлиблює здійснення обґрунтованого «професійного» вибору практичних дій під час виникнення пожежної небезпеки.
Практично-діяльнісний	Високий	<ol style="list-style-type: none"> 1) високий рівень умінь планування процесу «професійного» вибору самозахисту під час виникнення пожежної небезпеки; 2) наявність розвинутої системи поведінкових стереотипів в умовах виникнення пожежі, що проявляється в усвідомленні вибору правильного алгоритму дій, дотриманні правил безпеки при реалізації самозахисту.
	Середній	<ol style="list-style-type: none"> 1) недостатній рівень умінь планування процесу «професійного» вибору самозахисту під час виникнення пожежної небезпеки; 2) наявна система поведінкових стереотипів в умовах виникнення пожежі проявляється в дисбалансі усвідомленні вибору правильного алгоритму дій, дотриманні правил безпеки при реалізації самозахисту.

	Низький	<p>1) відсутність умінь та знань у сфері пожежної безпеки, що унеможлиблює здійснення обґрунтованого «професійного» вибору практичних дій під час виникнення пожежної небезпеки;</p> <p>2) не розвиненість системи поведінкових стереотипів в умовах виникнення пожежі, що проявляється в неправильному виборі алгоритму дій, не дотриманні правил безпеки при реалізації самозахисту.</p>
--	---------	--

Для діагностики за визначеними критеріями нами були обрані у загальній кількості 450 вихованців молодших класів загальноосвітніх навчальних закладів Луганщини.

Отже, перейдемо до діагностики молодших школярів за показниками когнітивного критерію. На основі педагогічного спостереження та аналізу, нами були отримані соціально-очікувані результати молодших школярів відповідно до Таблиці 2:

Таблиця 2

Середньостатистичні дані за показниками когнітивного критерію

Когнітивний критерій	Рівні показників		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Кількість вихованців (%)	6,2	14,4	79,4

Інтерпретація отриманих результатів дозволила визначити критичний рівень знань у дітей про пожежну безпеку за всіма визначеними нами показниками. Основні особливості зводяться до наступного наголошення: із загальної кількості досліджуваних дітей, за середньостатистичними даними більше 338 учнів не знають основні вимоги пожежної безпеки відповідно до обраних нами показників, приблизно 77 учнів мають лише уявлення про пожежну безпеку, і тільки 35 молодших школярів мають протипожежні знання.

За дослідженнями емоційно-ціннісного критерію (див. таблицю 3) ми встановили, що респонденти слабо проявляють цікавість до розуміння значення забезпечення пожежної безпеки, інтерес до рятувальної справи, інтерес до соціально-значимої діяльності з формування безпечного пожежного життєвого простору. Прагнення до вивчення тематичного змісту з питань

пожежної безпеки та залучення до участі в заходах, присвячених пожежній безпеці виражається лише у меншій половині школярів.

Таблиця 3

Середньостатистичні дані за показниками емоційно-ціннісного критерію

Емоційно-ціннісний критерій	Рівні показників		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Кількість вихованців (%)	10,2	15,7	74,1

З отриманих даних та у ході спостереження за практичними відпрацюваннями з дітьми порядку дій при виникненні пожежної небезпеки (діагностика за практично-діяльним критерієм) , що викладені у таблиці 4, можна зробити наступні висновки. Перш за все, варто відмітити, що цей аспект дослідження вимагав від вихованців самооцінювання, у ході якого більше 80% вихованців усіх вікових груп показали численні труднощі під час практичних відпрацювань з алгоритму правильних дій у разі виникнення пожежної небезпеки, загорання та пожежі. Як результат, сьогодні молодші школярі не знають найпростіших речей, як-от: із задимленого приміщення вони просто вибігають на вулицю замість, того щоб виходити поповзом, уникаючи при цьому отруєння димом. Загорання одягу тушать руками та бігаючи туди-сюди, замість того, щоб впасти на підлогу і таким чином загасити загорання. При виникненні пожежі в квартирі ховаються під ліжко або зачиняються у іншій кімнаті, тим самим вказують на рятування життя таким способом, що вкрай небезпечно. Дехто, вийшовши з квартири, буде користуватися ліфтом при пожежі. Були випадки, коли діти пропонували рятуватися через вікно з верхніх поверхів багатоповерхового будинку. Займаний електроприлад, який знаходиться під напругою гасять водою. Масло в сковороді теж гасять водою, що в таких випадках приводить до розбрискування горючої суміші та наслідком є отримання опіків. Отже, ми можемо говорити про критичні знання у молодших школярів з точки зору застосування їх в практичній площині, що є оцінкою сучасного стану показників практично-діяльним критерію.

Таблиця 4

Середньостатистичні дані за показниками практично-діяльним критерію

Практично-діяльнісний критерій	Рівні показників		
	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Кількість вихованців (%)	5,0	8,7	86,3

Висновки й перспективи подальших розвідок.

Таким чином, проведена нами діагностика та аналіз говорять про наявність низького рівня знань у дітей про пожежну безпеку за кожним із показників запропонованих нами критеріїв. Наявні знання у дітей не виконують повною мірою завдання пожежної безпеки для молодших школярів в системі освіти. Відтак існує гостра необхідність удосконалення теоретичного матеріалу з питань пожежної безпеки у навчальному та виховному процесах молодших школярів та застосування, можливо, більш ефективних форм та методів виховної роботи з дітьми у сфері пожежної безпеки у позакласній роботі. Це дозволить підвищити рівень знань у дітей щодо дій у разі виникнення пожежі та відпрацювати правильний алгоритм дій. Найбільш ефективним методом отримання необхідних знань, умінь і навичок з основ пожежної безпеки у школярів молодшого шкільного віку, на нашу думку, є гра. Використання ігрових ситуацій дає змогу ілюструвати приклади із життєвих ситуацій виникнення загорань та пожеж, моделювати поведінку дитини в небезпечних для життя умовах; сприяє формуванню самостійності вихованця за рахунок набуття стійких знань, умінь і навичок. При використанні ігрових методів для оволодіння навичками пожежної безпеки обов'язковим є залучення до процесу навчання й виховання співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Це дозволить підвищити рівень знань у дітей щодо дій у разі виникнення пожежі та відпрацювати правильний алгоритм дій. Тож досі на часі розробка нової системи організації навчання дітей основам пожежної безпеки, що, своєю чергою, вимагає більш ґрунтовного наукового осмислення.

Список літератури:

1. Березуцкий В. В. Правила безопасности для взрослых и детей / В. В. Березуцкий, А. Г. Рыхнов. – М. : Военные знания, 2000. – 40 с.

2. Ващенко О. М. Формування у молодших школярів компетенцій безпеки життєдіяльності : теоретичний аспект / О. М. Ващенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – Вип. 18. – С. 99–106.
3. Гуріненко І. Дидактичні умови навчання правилам пожежної безпеки молодших школярів / І. Гуріненко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини. Педагогічні науки. – 2010. – № 1. – С. 60–69.
4. Дивак В. В. Енциклопедія виживання : навчальний посібник / В. В. Дивак, А. П. Юхименко. – Кам'янець-Подільський : Медобори, 2003. – 156 с.
5. Національна доповідь про стан пожежної та техногенної безпеки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://mns.gov.ua/>.
6. Репін Ю. В. Основи безпеки людини в екстремальних ситуаціях : навчальний посібник / Ю. В. Репін, Р. А. Шабунін, В. А. Середа - Алмати: Демей, 1994. – 155 с.
7. Удовенко М. А. Методика формування здоров'язберезувальної компетентності учнів початкової школи у процесі вивчення «Основ здоров'я» / М. А. Удовенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2014. – № 43. – С. 238–246.